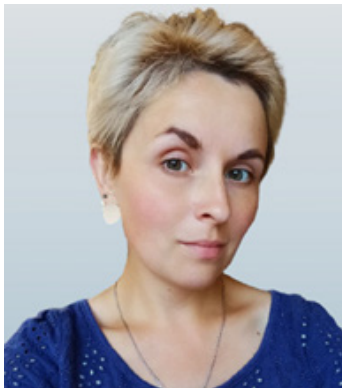

УДК 378.147.091.33-027.22:37

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-4\(211\)-29-34](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-4(211)-29-34)

Чечотка Анастасія Олегівна,

випускниця аспірантури кафедри загальної педагогіки та андрагогіки,

Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка, Україна

Chechotka Anastasiia,

graduate of the postgraduate course of the department of general pedagogy and andragogy,
Poltava V. G. Korolenko National

Pedagogical University, Ukraine

E-mail: chechotkaanastasiia@meta.ua

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-2069-9715>

КОМПЕТЕНТІСНО-ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

A З урахуванням даних системного аналізу попередніх досліджень і публікацій, освітньо-професійних програм підготовки фахівців гуманітарної галузі (філологів, філософів, істориків, релігієзнавців, культурологів) проведено компетентісно-технологічне узагальнення основ етнокультурної підготовки майбутніх гуманітаріїв як активних діячів етнічного й поліетнічного соціуму.

Проведено висновки щодо необхідності організації цілеспрямованої етнокультурної діяльності здобувачів вищої гуманітарної освіти, формування у кожного з них суб'єктивної позиції носія етнокультури та особистості, здатної до міжкультурного діалогу.

Ключові слова: фахівці гуманітарних спеціальностей; компетентісно-технологічні основи; етнокультурна підготовка; поліетнічний соціум; дискурс проблем

Competence and technological basis of ethno-cultural training of humanitarian specialists

S The article deals with a competence-technological generalization of the foundations of ethno-cultural training of future humanitarians as active actors of ethnic and multi-ethnic society, considering the data of the systematic analysis of previous studies and publications, educational and professional training programs for humanitarian specialists (philologists, philosophers, historians, religious studies, cultural studies).

Conclusions have been drawn regarding the need to organize purposeful ethnocultural activities of students of higher humanitarian education, to form in each of them the subjective position of a bearer of ethnoculture and a personality capable of intercultural dialog.

We consider the primary task in the process of developing the technology of ethno-cultural activity to be the design of regulatory, legal, educational and methodological support for it in the system of a higher education institution, a clear definition of goals and objectives, the appropriate content of humanitarian, socially and professionally oriented disciplines, the completion of educational practices and scientific research work. An effective aspect of the work is the involvement of students in research activities (master's, diploma, course projects, scientific articles), the creation of an individual database on ethno-cultural issues, the activation of various groups (trainings, circles, interest clubs, sections), and collective (discussions with teachers and managers of practices of ethnocultural problems from the positions of various sciences; discussions on ethnocultural topics) forms of work.

The main criterion for the readiness of future humanitarians for ethno-cultural activities is their ability to work in a multinational environment, the desire to solve and prevent inter-ethnic problems, and the harmonization of national relations, which will constitute the perspective of the study.

Keywords: specialists in humanitarian specialties; competence-technological foundations; ethno-cultural training; multi-ethnic society; discourse of problems

Актуальність проблеми. Сучасна соціальна й етнонаціональна політика України має спрямовуватись на розвиток національної культури і традицій і задоволення духовно-етнічних потреб, сприяння розвитку культур усіх етносів, що сприятиме створенню єдиного культурного

простору держави [2]. Найважливішою метою нині стає розв'язання суперечностей у сфері розвитку національної культури й буття, прагнення до збагачення соціокультурного простору, розвиток свободи індивідуального вибору особистості, адже етнонаціональна політика повинна

ґрунтуватися на тому, що цінність національної культури є об'єднувальною для національного й загальнолюдського, етноспецифічного й загальнонаціонального, регіонального й місцевого; що реалізація цього завдання у ході практичної діяльності є неможливою без гармонії цінностей національних, регіональних і загальноцивілізаційних.

Етнокультурне виховання забезпечує засвоєння зразків і цінностей національної культури, культурно-історичного та соціального досвіду своєї держави, формування відчуття приналежності та поваги до рідного краю; завдяки йому внутрішній світ особистості стає рушійною силою розвитку духовності людини, визначальним чинником дій і поведінки, основою ціннісних орієнтацій, життєвої й громадянської позиції.

Зазначене зумовлює оновлення підходів до етнокультурного виховання та підготовки фахівців. Етнокультурні освітні технології як складне соціально-освітнє явище базуються на фундаментальних засадах народної педагогіки, етнопсихології, філософії, теорії етносу, культурології, соціально-культурного менеджменту та інших аспектах наукового знання, зокрема, регіональний етнокультурний освітній компонент розглядається сьогодні як необхідний структурний елемент професійної підготовки фахівців гуманітарної галузі [4].

Якості фахової підготовки майбутніх гуманітаріїв сприяють етнопедагогічні чинники, за допомогою яких реалізуються цілі й завдання етнокультурної діяльності (рідна мова, родинно-побутова культура, фольклор, емоційна культура, національна психологія, національний характер, народні вірування, народні ігри, знання родоводу та історії, педагогіка народного календаря, національна символіка й народні символи, основи народної моралі, національна самосвідомість, народні дидактичні знання, народна гра та народна іграшка, народні звичаї, свята, традиції, обряди). Мова – невичерпне джерело прилучення до духовних надбань свого народу; рідна історія – інструмент пізнання витоків духовності народу, джерело пам'яті, історичного мислення, формування свідомості поколінь.

Важливим компонентом етнокультури є народознавство, адже відродження родинних народних традицій, звичаїв, шанобливе

ставлення до родинно-побутових надбань сприяє формуванню найглибших почуттів: любові до матері й батька, бабусі та дідуся, сестри і брата. Це дає змогу пізнати витoki духовності кожного, зрозуміти й знати власний родовід; пізнаючи багатство фольклору, майбутні фахівці засвоюють емоційні, моральні, естетичні та патріотичні цінності. Чим вища в молодій людини національна самосвідомість, тим глибше вона любить свій народ [1]. Отже, етнокультурна підготовка стимулює формування у здобувачів вищої освіти гуманітарних спеціальностей системного бачення розвитку культури, вільного користування артефактами в процесі створення власних авторських проєктів, розуміння естетично-ціннісних характеристик і специфіки релігій різних епох і стилів; забезпечує міждисциплінарні зв'язки, активізує увагу майбутнього фахівця до загальнокультурної сутності знань, явищ, подій, яка базується на суспільно-економічних та етнокультурних чинниках історичної епохи або сучасності.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми компетентності фахівців різних спеціальностей у вітчизняній педагогічній науці з висновком про те, що компетентність поєднує загальнолюдську культуру, професійні цінності, гнучкість фахового мислення, знання, вміння, здатність до самореалізації, займались відомі вчені (С. Гончаренко, І. Зязюн, Н. Ничкало, В. Стрельников, О. Сухомлинська та ін.). Водночас науковці стверджують вагомість технологічного підходу в освітній діяльності (Л. Пироженко, Н. Побірченко, О. Пометун, Г. Троцько та ін.), а також наголошують на важливості етнокультурної підготовки майбутніх фахівців гуманітарної галузі та вчителів гуманітарних шкільних предметів (О. Гуренко, Л. Маєвська, Л. Петренко, В. Виткалов та ін.). Нами виявлено певну відсутність праць із висвітленням аспектів етнокультурної діяльності фахівців гуманітарної галузі – філологів, філософів, істориків, релігієзнавців, культурологів.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Завдання дослідження полягає в теоретичному аналізі освітньо-професійних програм і синтезі положень провідних наукових праць щодо проблеми етнокультурної підготовки фахівців гуманітарної галузі.

Метою статті обрано окреслення компетентісно-технологічних основ етнокультурної підготовки майбутніх гуманітаріїв як активних діячів етнічного й поліетнічного соціуму.

Викладення основного матеріалу. Розгляд проблеми нами розпочато з теоретичного аналізу ОП спеціальностей гуманітарної галузі в низці українських університетів. Компетентнісним підґрунтям стали програмні результати навчання, визначені як типові в кожній освітній програмі:

- продемонструвати знання і розуміння основних понять і термінів, сучасних концепцій, підходів, методів, що перебувають в основі професійної діяльності;

- виявити знання історичних передумов формування, специфіки функціонування, а також видатних явищ української та зарубіжної культури;

- продемонструвати знання і розуміння сучасних етнокультурних процесів; особливостей, видів, форм етнокультурної діяльності;

- підтвердити навички застосування етнокультурних методів в організації й проведенні наукових досліджень;

- відобразити глибокі знання з теоретичних і практичних аспектів організації соціокультурної діяльності;

- розробляти й реалізовувати етнокультурні проекти, програми та сценарії культурно-дозвіллевих заходів;

- планувати етнокультурну роботу людей різних вікових категорій;

- продемонструвати навички реалізації регіональних культурно-мистецьких проектів;

- довести знання та розуміння специфіки етнокультурних феноменів (зразків народної творчості, народних звичаїв, свят і обрядів тощо), а також здатність розробляти й реалізувати масштабні етнокультурні проекти;

- аналізувати соціально-культурну діяльність за визначеними критеріями, оцінювати й аргументувати проблеми та перспективи етнокультурної політики в Україні;

- підтвердити навички технічного й художнього оформлення культурно-дозвіллевих заходів народно-педагогічного і народознавчого змісту;

- виявити вміння застосовувати комунікації та здійснювати контроль діяльності колективу й організації загалом, приймати рішення,

раціонально використовуючи кращі етнокультурні традиції;

- засвідчити знання основ ділового спілкування, його принципів, видів і засобів, правил етики ділових відносин; причин виникнення, видів і наслідків конфліктів у процесі спілкування та способів і механізмів їхнього розв'язання на засадах етнопсихології та народної педагогіки;

- продемонструвати вміння вибудовувати міжособистісні відносини у професійній сфері з урахуванням мети спілкування й індивідуально-психологічних якостей, виявити високу культуру поведінки з урахуванням стратегій розв'язання конфліктних ситуацій, запозичених із народної педагогіки;

- підтвердити вміння продуктивно працювати як індивідуально, так і в складі команди;

- з розумінням основ безпечного здійснення професійної діяльності, а також здатність самостійного застосування етнокультурних знань і вмінь;

- продемонструвати володіння методикою підготовки та організації різноманітних форм дозвіллевої діяльності з представниками різних вікових і соціальних категорій населення на етнокультурних засадах [9].

Згідно з ідеями технологічного наукового підходу, основною ознакою етнокультурних освітніх технологій є їхній змістовий, дидактичний потенціал, у якому найповніше представлені всі багатства національної культури, уклад життя народу, його традиції, соціальні норми поведінки, духовні цілі й цінності. Водночас освітні технології здатні забезпечити умови для участі майбутніх фахівців у рівноправному діалозі або полілог із представниками інших культур і віросповідань. Етнокультурні освітні технології класифікують залежно від їхнього предметно-змістового наповнення, виду освітньої діяльності, конкретних носіїв і користувачів; кожний із технологічних видів має своє цільове призначення, завдання, форми, педагогічний і дидактичний інструментарій.

Застосування етнокультурних освітніх технологій передбачає синтез надбань соціально-культурного досвіду, педагогічної науки і практики, поєднання традиційних та інноваційних елементів, народжених громадським прогресом,

гуманізацією та демократизацією суспільства [7; 10].

Практика впровадження в освітній процес етнокультурних технологій передбачає забезпечення необхідних умов (правових, економічних, організаційно-управлінських) активного залучення учасників взаємодії в освітньому процесі до історії національного відродження духовної культури регіону, міста, району. Вирішення цього завдання створює можливості для зміни існуючої освітньої парадигми, збагачення змісту, переходу від традиційних до альтернативних технологій.

Ефективність упровадження в освітній процес підготовки майбутніх гуманітаріїв етнокультурних технологій досягається, як вважають учені, завдяки вдосконаленню їхньої процесуальної основи, що включає організацію освітнього процесу здобувачами, роботу викладачів, діагностику та експертну оцінку етнокультурних освітніх проєктів і програм; важливо також забезпечити комфортні умови для конструктивної взаємодії учасників освітнього процесу [3; 5].

Ученими систематизовано психолого-педагогічні засади етнокультурної діяльності магістрів гуманітарної сфери:

- особистісно-діяльнісний компонент зумовлений перебудовою внутрішньої сутності здобувача в етнокультурно-практичній діяльності, неперервним моральним вибором у результаті засвоєння ціннісних орієнтацій етнокультури, природовідповідним розвитком сфер особистості – когнітивної, морально-вольової, діяльнісно-практичної, емоційної;

- культурологічно-технологічний компонент, позначений оволодінням майбутнім фахівцем знаннями про культуру етносу, інтеріоризацією його цінностей, сенсу існування, теоретичною і практичною готовністю до трансляції цінностей, що мають яскраво виражену гуманістичну спрямованість, у практичній діяльності;

- міжкультурний (поліетнічний) компонент, що надає змогу впроваджувати у професійній діяльності фундаментальні положення етнопедагогіки, оптимально враховуючи етнокультурні й етнопсихологічні особливості одиниць спільноти, їхньої побутової та художньої культури, звичаїв тощо [7].

Актуальними формами етнокультурної діяльності є презентація здобувачами власних

проєктів на задану тему, модульне комп'ютерне тестування, семінари-вікторини, онлайн-лекції, семінари, віртуальні екскурсії, конкурси, диспути, майстер-класи, виставки. Використання на заняттях Інтернет-ресурсів і мультимедійних енциклопедій забезпечує можливість здійснення віртуальних екскурсій до художніх музеїв і виставок усього світу, дозволяє оптимізувати візуальне сприйняття історії культури, дає змогу доторкнутися до раритетних творів великих художників, дозволяє співставляти типологічно споріднені, але й різночасові артефакти різних культур.

На практичних заняттях, презентуючи свої проєкти, здобувачі роблять висновки про глобальні тенденції розвитку культури і мистецтва, доводять вагомість збереження й відродження народних традицій та етнічної своєрідності [8].

Учені переконані, що чільне місце в системі професійної підготовки належить самостійній пошуково-етнографічній діяльності; це завдання дослідити особливості української вишивки свого краю; записати легенди та повір'я про працю, пов'язану з народними ремеслами та промислами, визначити їхнє місце у змісті фахової освіти; зібрати колекцію старовинних господарсько-побутових речей (посуд, рідкісні знаряддя праці, побутове приладдя, декоративні вироби) та здійснити їхній історико-краєзнавчий аналіз; вивчити маловідомі трудові звичаї та обряди конкретного етносу, визначити їхні функції у вихованні дітей; систематизувати народну гумористичну творчість (пісні, вірші, анекдоти, примовлянки) та проаналізувати їхні етнопедагогічні впливи.

Ефективною технологією організації етнокультурної практики вважають етнографічні експедиції в місця компактного проживання різних етнографічних груп (гуцулів, бойків, лемків, подолян тощо) задля збору народознавчого матеріалу; самостійну роботу майбутніх фахівців у плануванні етнокультурної роботи в закладах освіти та культури, підготовку доповідей до міні-конференцій, здійснення пошуково-етнографічної роботи; створення наукового гуртка, що має метою систематизацію народознавчого матеріалу [3].

До практичних технологій етнокультурної діяльності належать: участь майбутніх фахівців гуманітарної галузі у фольклорних гуртках, де вони (зокрема, філологи) працюють над науково-

дослідницьким матеріалом, залучаються до наукової діяльності, беруть участь у конкурсах-захистах наукових робіт. Метою фольклорних гуртків є ознайомлення з методиками запису фольклору, регіональних побутових традицій, обрядів [11].

Участь в етноколективах і фольклорних ансамблях, які відрізняються своїм пісенним або танцювальним репертуаром, а також народним українським костюмом, його етнічними ознаками збагачує майбутніх культурологів знаннями різновидів жіночих прикрас, матеріалів для їх виготовлення, жіночих і чоловічих зачісок, головних уборів, взуття. Етновечори та фольклорні дійства уможливають ознайомлення майбутніх істориків із витоками національної культури, поглиблення та розширення культурних знань.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, нині не викликає заперечення необхідність організації етнокультурної підготовки здобувачів вищої гуманітарної освіти, формування в них суб'єктної позиції як носіїв етнокультури та здатності до міжкультурного діалогу. Першочерговим завданням у процесі розроблення технології етнокультурної діяльності вважаємо проектування нормативно-правового та навчально-методичного її забезпечення в системі закладу вищої освіти, чітке визначення цілей і завдань, відповідного змістового наповнення гуманітарних, соціально і професійно зорієнтованих дисциплін, проходження навчальних практик і науково-дослідницької роботи. Ефективним аспектом роботи є залучення студентів до науково-дослідницької діяльності (магістерські, дипломні, курсові проекти, наукові статті), створення індивідуальної бази даних з етнокультурних питань, активізація різноманітних групових (тренінги, гуртки, клуби за інтересами, секції) і колективних (обговорення з викладачами й керівниками практик етнокультурологічних проблем із позицій різних наук; дискусії з етнокультурної тематики) форм роботи.

Головним критерієм готовності майбутніх гуманітаріїв до етнокультурної діяльності визначено їхню здатність до роботи в полінаціональному середовищі, прагнення до розв'язання та запобігання міжетнічних проблем, гармонізації національних взаємин, що становитиме перспективу дослідження.

Список використаних джерел

1. Березюк О. С. Методичні засади формування етнокультурної компетентності особистості. *Освітологічний дискурс*. 2015. № 3 (11). С. 13–21.
2. Безена І. М. Сучасні механізми реалізації державної етнокультурної політики в регіонах України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Державне управління*. 2020. Т. 31 (70). № 2. С. 43–49.
3. Будник О. Б. Етнокультурна спрямованість виховання у вищій школі в контексті Болонського процесу. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С. З. Гжицького*. 2011. Т. 13, № 3 (49). С. 54–61.
4. Етнокультурні освітні технології. URL: https://stud.com.ua/88196/pedagogika/etnokulturni_osvitni_tehnologiyi
5. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі : посіб. для вчителів. Харків : Веста : Ранок, 2006. 256 с.
6. Мережко Ю. В., Гмиріна С. В. Формування етнокультурної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва у вищій школі. *Pedagogical and psychological science and education: transformation and development vectors : collective monograph*. Riga, 2021. Vol. 2. P. 25–41.
7. Нечай-Велкова В. К. Основні напрями формування етнокультурної компетентності як чинника європеїзації України. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 68, т. 2. С. 82–85.
8. Носаченко Т. Етнокультурне спрямування арт-технологій в сучасній мистецькій освіті. URL: http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/5557/Nosachenko%20T_Etnokulturne%20spriamuvannia%20art-tekhnologii.pdf?sequence=1
9. Оніпко В., Винничук Р. Особливості практичного компонента професійної підготовки майбутніх фахівців у сучасних умовах університетської освіти. *Ukrainian professional education = Українська професійна освіта*. 2021. Вип. 9/10. С. 67–77.
10. Сідельник Н. В. Формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів історії у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2012. 21 с.
11. Соляр Л. Програма формування етнокультурної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. *Педагогічний дискурс*. 2017. Вип. 22. С. 153–158.

References

1. Bereziuk, O. S. (2015). *Methodychni zasady formuvannia etnokulturnoi kompetentnosti osobystosti* [Methodological principles of the formation of ethnocultural competence of the individual]. *Osvitohichnyi dyskurs [Educational discourse]*, 3 (11), 13-21 [in Ukrainian].
2. Bezena, I. M. (2020). *Suchasni mekhanizmy realizatsii derzhavnoi etnokulturnoi polityky v rehionakh Ukrainy* [Modern mechanisms of implementation of the state ethnocultural policy in the regions of Ukraine]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Derzhavne upravlinnia [Scientific notes of TNU named after V. I. Vernadskyi. Governance]*, 31 (70), 2, 43-49 [in Ukrainian].

3. Budnyk, O. B. (2011). Etnokulturna spriamovanist vykhovannia u vyshchii shkoli v konteksti Bolonskoho protsesu [Ethnocultural orientation of education in higher education in the context of the Bologna process]. *Naukovyi visnyk LNUVMBT imeni S. Z. Gzhitskoho [Scientific Bulletin of S. Z. Gzhitskyi LNUVMBT]*, 13, 3 (49), 54-61 [in Ukrainian].
4. *Etnokulturni osvitni tekhnolohii [Ethnocultural educational technologies]*. Retrieved from https://stud.com.ua/88196/pedagogika/etnokulturni_osvitni_tehnologiyi
5. Masol, L. M. (2006). *Metodyka navchannia mystetstva u pochatkovii shkoli [Methodology of teaching art in elementary school]: posib. dlia vchyteliv*. Kharkiv: Vesta: Ranok [in Ukrainian].
6. Merezko, Yu. V., & Hmyrina, S. V. (2021). Formuvannia etnokulturnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva u vyshchii shkoli [Formation of ethnocultural competence of the future music teacher in higher education]. In *Pedagogical and psychological science and education: transformation and development vectors: collective monograph* (Vol. 2, pp. 25-41). Riga [in Ukrainian].
7. Nechai-Velkova, V. K. (2020). Osnovni napriamy formuvannia etnokulturnoi kompetentnosti yak chynnyka yevropeizatsii Ukrainy [The main directions of the formation of ethno-cultural competence as a factor of the Europeanization of Ukraine]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh [Pedagogy of creative*
- personality formation in higher and secondary schools]*, 68, 2, 82-85 [in Ukrainian].
8. Nosachenko, T. *Etnokulturne spriamuvannia art-tekhnolohii v suchasni mystetskii osviti [Ethnocultural orientation of art technologies in modern art education]*. Retrieved from http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/5557/Nosachenko%20T_Etnokulturne%20spriamuvannia%20art-tekhnolohii.pdf?sequence=1 [in Ukrainian].
9. Onipko, V., & Vynnychuk, R. (2021). Osoblyvosti praktychnoho komponenta profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv u suchasnykh umovakh universytetskoï osvity [Features of the practical component of professional training of future specialists in modern conditions of university education]. *Ukrainian professional education = Ukrainska profesiina osvita*, 9/10, 67-77 [in Ukrainian].
10. Sidelnyk, N. V. (2012). *Formuvannia etnokulturnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv istorii u protsesi fakhovoi pidhotovky [Formation of ethnocultural competence of future teachers of history in the process of professional training]*. (Extended abstract of PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
11. Soliar, L. (2017). Prohrama formuvannia etnokulturnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva [The program of formation of ethnocultural competence of future music teachers]. *Pedahohichnyi dyskurs [Pedagogical discourse]*, 22, 153-158 [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського матеріалу: 30.06.2023